

ПОКАЗНИКИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

INDICATORS INDIVIDUALIZATION OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT IN TEACHERS OF VOCATIONAL (VOCATIONAL-TECHNICAL) EDUCATION INSTITUTIONS BY MEANS OF INFORMATION TECHNOLOGIES

У статті висвітлено аспекти проблеми індивідуалізації професійного розвитку педагогів закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) засобами інформаційних технологій. Було встановлено, що професійний розвиток педагога – це активний процес якісного перетворення його внутрішнього світу, що призводить до принципово нового способу професійної діяльності. Доведено, що професійний розвиток є фактором внутрішнього середовища індивіда, його активності, необхідності в самоактуалізації та самореалізації. Рівень професіоналізму педагогів ЗП(ПТ)О пов'язаний з трьома групами факторів – із наявністю індивідуальних особливостей та їх корекцією в житті, із впровадженням педагога в соціокультурне середовище, з демонстрацією поведінки з соціокультурними нормами в навчальному процесі. У процесі професійного розвитку змінюється особистість педагога, що виявляється як в когнітивній, емоційній, практичній сферах, так і у зовнішньому вигляді. Розглянуто показники професіоналізму педагогів закладів професійної (професійно-технічної) освіти. З огляду на характер професійного розвитку педагогів ЗП(ПТ)О в його структурі наголошують на наявності трьох взаємопов'язаних компонентів – рефлексивного, діяльно-продуктивного та мотиваційного. Було встановлено, що впровадження в систему курсової і післякурсавої підготовки педагогічних працівників ЗП(ПТ)О як єдиного міжматеріального циклу диференційованих, багатоваріантних, диверсифікованих за профілем програм, моделей, форм освіти дорослих з урахуванням фахових запитів, індивідуальних потреб, компетентнісного досвіду фахівців створює сприятливі умови для індивідуалізації професійного розвитку педагогів ЗП(ПТ)О. Також у статті представлено структуру електронних навчально-методичних комплексів (ЕНМК). Розглянуто такі дидактичні вимоги до них: по-перше, здатність забезпечити вищий рівень реалізації таких традиційних вимог, як науковість навчання, його доступність, проблемність, наочність, активність і свідомість слухачів курсів підвищення кваліфікації у процесі навчання, систематичність і послідовність навчання, міцність засвоєння знань, єдність освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання; по-друге, електронні навчально-методичні комплекси повинні забезпечувати виконання вимог індивідуальності, інтерактивності й адаптивності навчання; по-третє, має бути системність і структурно-функціональна зв'язаність подання навчального матеріалу в ЕНМК; по-четверте, потрібно забезпе-

чити повноту (цілісність) і безперервність дидактичного циклу навчання. Проектування педагогічно ефективних ЕНМК неможливе без врахування психологічних аспектів взаємодії суб'єкта з комп'ютером.

Ключові слова: професійний розвиток педагога, готовність до інноваційної педагогічної діяльності, інформаційні технології, електронний навчально-методичний комплекс, професійна компетентність педагога.

Deals with the highly topical issue of individualization of professional development in teachers of vocational (vocational-technical) education institutions by means of information technology. It was found that professional development is an active teacher quality conversion of his inner world, inner determination by its activity, resulting in a fundamentally new way of professional activities. Proved that professional development is a factor in the internal environment of the individual, his activity, the need for self-actualization. The level of professionalism in teachers of vocational (vocational-technical) education institutions associated with three groups of factors: the existence of individual characteristics and their correction in the life, with the introduction of the teacher in the socio-cultural environment, with demonstration of handling socio-cultural norms in the educational process. The main areas of professional formation: the change of the whole system activity, its functions and hierarchical structure, changing the personality of the subject, which is found both in appearance and in the formation of the elements of professional consciousness, which can be seen as becoming a professional outlook, change the relevant parts of the plant subject in relation to the object of activity manifested in cognitive, emotional and practical fields. Considered indicators of professionalism in teachers of vocational (vocational-technical) education institutions. Based on the nature of the professional development in teachers of vocational (vocational-technical) education institutions, emphasis in its structure three inter-related components: reflective, action-productive and motivational. It was found that favorable conditions for the incorporation and development individualization of professional development in teachers of vocational (vocational-technical) education institutions, his inner potential creates individualization of training courses for professional development of information technology. The structure of electronic teaching materials as well as didactic requirements for them.

Key words: readiness for innovative pedagogical activity, creative activity, culture, individual culture, culture of self-expression of future educators of pre-school establishments.

УДК 377(082): 004

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-19-1-30>

Коваль Л.Є.,

ст. викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України

Харагірло В.Є.,

в. о. завідувача кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Діяльність педагога закладу професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О) в сучас-

них умовах наповнюється якісно новим змістом, зумовленим ускладненням соціальних та виховних функцій, реалізацією комплексного підходу до

процесів навчання, виховання та розвитку, гуманізацією всіх сторін життя навчального закладу. Особистісний підхід ставить в центр сучасної освітньої системи розвиток всієї цілісної сукупності якостей особистості, тобто знань, умінь і навичок, способів розумових дій, самоврядного механізму особистості, сфери естетики і моральності й сфери дієво-практичної. Міра цього розвитку проголошується головним результатом освіти, критерієм якості роботи педагога, вихователя. Отже, сучасний педагог повинен володіти не тільки системою професійних знань і умінь, а й професійно важливими властивостями індивідуальності і якостями особистості.

Професійний розвиток педагога – це безперервний процес наближення до ідеалів культури, вершин професіоналізму, творчої самореалізації. Безперервність акмеологічного розвитку є необхідною для професійного та особистісного індивідуального досвіду педагога. З огляду на це в системі післядипломної освіти особливу увагу необхідно приділити індивідуалізації професійного розвитку педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Професійний розвиток педагога став предметом вивчення багатьох дослідників, зокрема українських (І. Зязюн, В. Моляко, В. Паламарчук, Н. Тарасевич, В. Семиченко та ін.), російських (М. Поташнік, Л. Мітіна, Л. Смолова та ін.), зарубіжних (Е. Хойлі, П. Вілсон, Д. Майерс, Дж. Гудлед, Е. Харгрівз та ін.), в працях яких розкрито сутність поняття професійного розвитку педагога, висвітлено шляхи та умови вдосконалення професійної компетентності. Проблеми вдосконалення професійного розвитку педагогічних кадрів на курсах підвищення кваліфікації проаналізовані в працях Н. Ничкало, Н. Клокар, В. Олійника, І. Воротникової, І. Неговського, М. Войцехівського, О. Пехоти та ін. У дослідженнях цих та інших науковців зроблені спроби розкрити сутність поняття «професійний розвиток педагога» і визначити складники такого розвитку. Аналіз літератури дає можливість констатувати, що проблема індивідуалізації професійного розвитку педагога є водночас досить актуальною й складною для вирішення.

Необхідність досліджуваної проблеми пов'язана також з відмінностями у підходах до індивідуалізації навчального процесу як педагогічного явища, з різноманітністю класифікацій форм і недостатністю досліджень змісту і методики організації індивідуалізованої навчальної роботи в умовах підвищення кваліфікації, особливо у викладанні дисциплін педагогічного циклу.

Вчені пропонують різні варіанти індивідуалізації навчання. М.М. Анцибор, А.С. Граніцький, П.П. Решетніков, Л.В. Сьоміна, І. Унт, О.І. Сундукова, В.Д. Шадріков розглядають індивідуалізацію як форму організації навчання, О.Г. Асмолов,

О.А. Бударний, О.С. Гребенюк, А.А. Кірсанов, М.І. Махмутов, Н.В. Промоторова, Є.С. Рабунський – як особливий дидактичний принцип, В.І. Гладкіх, Є.О. Клімов, І.Д. Душніков, М.І. Рожков визначають її як засіб підвищення ефективності навчання і формування індивідуального стилю діяльності, В.П. Беспалько, Г.К. Селевко, В.А. Сластьонін розглядають індивідуалізацію як особливу педагогічну технологію.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сутність індивідуалізації навчання відповідно до професійно-педагогічного підвищення кваліфікації засобами інформаційних технологій вивчена недостатньо.

Мета статті – визначити поняття «професійний розвиток педагога» і описати критерії, показники та рівні, що впливають на цей розвиток.

Відповідно до мети поставлено такі завдання: визначити поняття «професійний розвиток педагога»; виділити основні критерії, показники та рівні індивідуалізації професійного розвитку педагога; з'ясувати роль інформаційних технологій в індивідуалізації професійного розвитку педагога ЗП(ПТ)О.

Виклад основного матеріалу. Професіоналізм – це вміння вирішувати стандартні професійні завдання. О.С. Анісімов виділяє такі рівні професійної діяльності: становлення діяльності; успішне виконання фіксованої норми; виконання норми з адекватною рефлексією; рефлексивний супровід дії з фіксацією проблеми і корекцією норми; співучасть у постановці або знятті проблем; повна рефлексивна самоорганізація [1, с. 54].

На думку Б.Н. Герасимова, рівень професіоналізму педагога пов'язаний з трьома групами факторів, тобто з існуванням індивідуальних особливостей і їх корекцією у процесі життєдіяльності, із впровадженням педагога в соціально-культурне середовище, з демонстрацією оперування соціокультурними нормами в навчально-виховному процесі [2, с. 46].

Професійний розвиток здійснюється за трьома основними напрямками:

1) зміна всієї системи діяльності педагога, її функцій і ієрархічної будови. У ході розвитку відповідних професійно-педагогічних компетенцій відбувається рух особистості щаблями професійної педагогічної майстерності, розвивається специфічна система способів виконання діяльності, тобто удосконалюється особистісний стиль діяльності педагога;

2) зміна особистості суб'єкта, що виявляється як у зовнішньому вигляді (моториці, мовленні, емоційності, формах спілкування), так і у формуванні елементів професійної свідомості (професійної уваги, перцепції, пам'яті, мислення, емоційно-вольової сфери), що може розглядатися як розвиток професійного світогляду;

3) зміна відповідних компонентів установки суб'єкта стосовно об'єкта діяльності, що виявляється в когнітивній сфері у рівні інформованості про об'єкт, ступені усвідомлення його значущості, в емоційній сфері в інтересі до об'єкта, у схильності до взаємодії з ним і задоволеності від цього (попри труднощі), в практичній сфері в усвідомленні своїх можливостей впливу на об'єкт.

Внаслідок цього установка суб'єкта впливати на об'єкт замінюється на потребу у взаємодії, що дає підстави говорити про становлення професійної культури [4, с. 281–289].

З огляду на дослідження О.І. Щербакова можна виділити такі показники професіоналізму педагога ЗП(ПТ)О: вміння органічно поєднувати свою інформаційну функцію як педагога з функціями прогнозування та управління процесом розвитку і виховання особистості учня; творче ставлення до своєї діяльності, до оволодіння вміннями та навичками вивчення і узагальнення педагогічного досвіду кращих педагогів; вміння бачити в учневі не тільки об'єкт, а й суб'єкт дії, що вибірково відноситься до оточуючої його дійсності і до самої діяльності, організовуваної майстром виробничого навчання, а також до його особистості [5, с. 12–15].

З огляду на сутність професійного розвитку педагога можна виділити в його структурі три взаємопов'язані компоненти – рефлексивний, діяльнісно-продуктивний і мотиваційний.

Рефлексивний компонент включає всю суму знань людини про себе як про суб'єкта певної професійної діяльності, що передбачає ще й знання про сутнісні особливості даної професійної діяльності, її вимог до особистості професіонала, а також знання професійного еталону (образ ідеального педагога), з яким людина постійно порівнює себе в процесі самопізнання і до якого прагне в своєму професійному розвитку. Показниками цього компонента є уміння давати оцінку власної діяльності та вміння сприймати чужу думку і синтезувати загальне рішення проблеми з урахуванням різних поглядів.

Діяльнісно-продуктивний компонент являє собою комплекс умінь, необхідних для вирішення проблеми своєї відповідності професійному еталону. Цей компонент характеризує інтелектуальну компетентність і творчість педагога, його вміння вирішувати професійні завдання. Його показниками є такі: показник активності включення в інтелектуальну діяльність і прагнення до вирішення проблемних ситуацій; показник володіння предметними знаннями та їх застосування в широкому спектрі ситуацій; показник вміння розпізнавати і фіксувати проблему, приймати продумане аргументоване рішення; показник знання своїх інтелектуальних якостей; показник вміння планувати і коригувати власну інтелектуальну діяльність; показник здатності створювати нові

продуктивні ідеї і використовувати нестандартні способи діяльності.

Мотиваційний компонент включає спрямованість особистості на професійне самопізнання, яке сприяє професійному розвитку та розвитку особистості як суб'єкта педагогічної діяльності, її поступу на шляху до професійної майстерності. Його показники такі: показник ступеня емоційного стану; показник активності включення в професійне співробітництво; показник мотивації до професійного співробітництва; показник мотивації до професійного розвитку.

Ступінь виразності критерію визначається за трьома рівнями – високим, середнім, низьким.

Для оцінювання професійного розвитку педагогів було обрано такі методи: анкетування; тести на визначення емоційного стану групи і загальногрупової мотивації; аналіз продуктів самостійної та колективної творчої діяльності; метод експертної оцінки виконання завдань конкурсів професійної майстерності; метод експертної оцінки продуктів творчої діяльності педагогів ЗП(ПТ)О (проектів уроків теоретичного та виробничого навчання, портфолію навчальних проєктів, навчальних ситуацій, повідомлень та ін.).

Результативними формами сприяння індивідуалізації професійного розвитку педагогів ЗП(ПТ)О на курсах підвищення кваліфікації є лекції, практичні заняття, семінари, соціально-психологічні тренінги тощо. Сприятливі умови для врахування та розвитку індивідуальних якостей педагога, його внутрішнього потенціалу створює індивідуалізація професійної підготовки на курсах підвищення кваліфікації засобами інформаційних технологій. Швидкий розвиток обчислювальної техніки та розширення її функціональних можливостей дозволяє широко використовувати комп'ютери на всіх етапах навчального процесу, тобто під час лекцій, практичних і лабораторних занять, при самопідготовці й для контролю та самоконтролю рівня засвоєння навчального матеріалу. На сьогодні вже є електронна база навчальних посібників, підручників, методичних комплексів, навчальних програм з відповідним методичним матеріалом, необхідним педагогу.

Електронний навчально-методичний комплекс (ЕНМК) – це інформаційно-освітній ресурс, у якому пропонується настанова користувачеві, висвітлюється зміст навчального курсу, пропонується комплекс тестових і практичних завдань, тренувальних вправ, лабораторних, контрольних і залікових робіт, рекомендацій для самооцінювання і саморозвитку.

Вивчення наукових джерел та досвід розроблення й використання ЕНМК в освітньому процесі на курсах підвищення педагогічної кваліфікації підтвердив правильність обраних нами підходів до визначення таких його компонентів, як анота-

ція, перелік модулів і тематичних планів, навчальний посібник (у формі інтерактивної комп'ютерної програми, інтернет-ресурсу), методичні рекомендації та завдання до практичних занять, питання до обговорення на семінарських заняттях, методичні рекомендації та завдання для виконання самостійної роботи слухачів, наочні матеріали, тести для самоперевірки знань, глосарій, список рекомендованої літератури з гіперпосиланнями до електронної бібліотеки інституту та на інтернет-ресурси, методичні рекомендації до виконання випускної роботи, методичні рекомендації щодо використання даного комплексу, help (допомога).

Дидактичні вимоги до ЕНМК полягають у такому:

1) у здатності забезпечити вищий рівень реалізації таких традиційних вимог, як науковість навчання, його доступність, проблемність, наочність, активність і свідомість слухачів курсів підвищення кваліфікації у процесі навчання, систематичність і послідовність навчання, міцність засвоєння знань, єдність освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання;

2) в електронних навчально-методичних комплексах має забезпечуватися виконання вимог індивідуальності, інтерактивності й адаптивності навчання;

3) у системності і структурно-функціональній пов'язаності подання навчального матеріалу в ЕНМК;

4) у забезпеченні повноти (цілісності) і безперервності дидактичного циклу навчання.

Проектування педагогічно ефективних ЕНМК неможливе без врахування психологічних аспектів взаємодії суб'єкта з комп'ютером.

У дослідженнях Л.Х. Зайнудінової запропоновано дві групи психологічних вимог до електронних підручників, що входять до структури ЕНМК [3, с. 95]:

1) подання навчального матеріалу має відповідати не лише вербально-логічному, але й сенсорно-перцептивному та репрезентативному рівням когнітивного процесу, тобто має будуватися з врахуванням особливостей таких пізнавальних психічних процесів, як сприйняття, увага, мислення, уява, пам'ять тощо;

2) ЕНМК має відповідати ергономічним вимогам, тобто забезпечувати умови комфортної, продуктивної й безпечної для здоров'я праці користувача.

Реалізація цих вимог може бути досягнута найрізноманітнішими прийомами й способами. На теперішньому етапі вона здійснюється переважно на інтуїтивному рівні. Потрібен перехід до науково обґрунтованої реалізації психологічних вимог. Необхідна спільна робота психологів, педагогів і програмістів.

Застосування електронного навчально-методичного комплексу в процесі психолого-педаго-

гічної підготовки слухачів на курсах підвищення професійної кваліфікації являє собою систему організації психолого-педагогічної підготовки, яка містить такі компоненти:

– концептуальний компонент, який включає складники, визначені змістом професійної підготовки (нормативні документи, освітньо-професійні програми, які визначають навчальні програми, на яких ґрунтується зміст ЕНМК);

– змістовний компонент психолого-педагогічної підготовки, що модифікований з урахуванням цілей удосконалення процесу навчання, які визначають систематизацію та узагальнення знань засобами ЕНМК;

– технологічний компонент психолого-педагогічної підготовки, який спроектований з урахуванням декомпозиції цілей удосконалення процесу навчання на задачі, які визначають форми, методи навчання із застосуванням ЕНМК;

– оціночний компонент, що виконує моніторингову функцію, яка представлена тестовим контролем, самоконтролем із застосуванням інформаційних технологій, а також корекцією знань.

Запропоновано використовувати як загальнодидактичні методи, так і специфічні методичні прийоми (прецеденту та інформаційного ресурсу). Формами навчання на очному етапі навчання слухачів запропоновано залишити лекції, семінари, практичні заняття та тренінги. Залежно від теми занять та згідно з класифікацією за характером взаємодії форми навчання можуть бути колективними, груповими, мікрогруповими або індивідуальними.

Навчальний процес організовано таким чином, що більшість навчального матеріалу відводиться на самостійне опрацювання (заочний етап) з використанням ЕНМК з педагогіки та психології, інтегрованого навчання, проблемного навчання, новітніх інформаційних технологій під час самостійної навчальної діяльності педагога. Для підвищення мотивації педагогів – слухачів курсів підвищення кваліфікації, створення позитивної психологічної атмосфери, підвищення зацікавленості в навчальній діяльності, активізації творчого потенціалу всі завдання мають індивідуальний характер, містять елементи суперечності і новизни. Наприкінці кожної теми з метою самоконтролю даються питання й тестові завдання для самоперевірки знань. Підсумковий контроль проводиться за допомогою електронних тестових завдань з психолого-педагогічного курсу з автоматичним оцінюванням знань. В ЕНМК передбачене використання аудіо-, відеозасобів, вільного онлайн-доступу до ресурсів відповідних кафедр, методичної скарбнички та електронних бібліотечних фондів.

Використання гіпертекстової технології дозволяє досягти відповідності основним вимогам до ЕНМК – структурованості, зручності в обігу, наочності викладеного матеріалу.

Висновки. Таким чином, професійний розвиток – це активне якісне перетворення педагогом свого внутрішнього світу, внутрішня детермінація його активності, що призводить до принципово нового способу професійної діяльності. Фактором професійного розвитку є внутрішнє середовище особистості, її активність, потреба в самореалізації. Рівень професіоналізму педагога пов'язаний з трьома групами факторів – з існуванням індивідуальних особливостей і їх корекцією у процесі життєдіяльності, із впровадженням педагога в соціально-культурне середовище, з демонстрацією оперування соціокультурними нормами в освітньому процесі. З огляду на сутність професійного розвитку педагога можна виділити в його структурі три таких взаємопов'язаних компоненти: рефлексивний, діяльнісно-продуктивний і мотиваційний. Результативними формами сприяння індивідуалізації професійного розвитку педагогів ЗП(ПТ)О на курсах підвищення кваліфікації є лекції, практичні заняття, семінари, тренінги тощо. Сприятливі умови для врахування та розвитку індивідуальних якостей педагога, його внутрішнього потенціалу створює індивідуалізація професійної підготовки на курсах підвищення кваліфікації засобами

інформаційних технологій, зокрема електронних навчально-методичних комплексів.

Перспективним напрямом подальших досліджень є визначення умов створення єдиного диференційованого акмеологічного освітнього простору для безперервного професійного розвитку педагогів закладів професійної (професійно-технічної) освіти за індивідуальними освітніми траєкторіями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Анисимов О.С. Акмеологическая парадигма. Москва, 2007. 762 с.
2. Герасимов Б.Н., Чуриков Ю.В. Управление качеством : учебное пособие. Москва : Вузовский учебник, ИНФРА-М, 2011. 304 с.
3. Зайнутдинова Л.Х. Создание и применение электронных учебников (на примере общетехнических дисциплин). Астрахань : Изд-во ЦНТЭП, 1999. 363 с.
4. Фельдман И.Л. Критерии, показатели и уровни развития профессионального самопознания в структуре Я-концепции педагога. *Известия ТулГУ. Серия «Гуманитарные науки»*, 2010. № 1. С. 281–289.
5. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека : учеб. пособие. Москва : Логос, 1996. 318 с.